

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

רבים שהחזיקו ללכת בחצר פרטית

לבטל מהם מעתה את המעבר בחצרו.

יש לברר ולדון בהלכה זו מדברי הראשונים והפוסקים מה גדרה ומה טעמה, כי הנה יש לבאר הדבר מדוע אסור לו לקלקל את דרך הרבים, הלא הוא מעולם לא מכר להם את חצירו והם לא זכו בו באחד מדרכי הקניינים, וכיצד איפה החזיקו הרבים באותה דרך? כמו כן יש לברר אם הדין הוא דווקא אם בעלי המקום נתנו רשות או שזהו אפילו בעל כרחם, ונביא כמה חילוקי דינים בדין זה, הנוגעים לשאלה זו.

דין מיצר שהחזיקו בו רבים

בגמרא (בבא בתרא יב:): 'אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מבואות המפולשות לעיר אחרת ובקשו בני העיר לסותמן, בני אותה העיר מעכבין

המשך בעמ' ג'

ברשותי בית חד-קומתי שלו חצר גדולה הרשומה על שמי בטאבו. לאחר סיום בניית הבית, לפני כעשר שנים, נותר בחצר שטח פתוח, ובמהלך השנים החלו תושבי הסביבה להשתמש בו כקיצור דרך למעבר רגלי. בתחילה לא הקפדתי למנוע זאת, והדבר אף לא הפריע לי. אולם עם הזמן התרבו העוברים והשבים, והשימוש במקום נעשה מטריד ומכביד עד שאין ביכולתי להשלים עמו עוד. האם מותר לי לסגור עתה את החצר ולמנוע את המעבר, או שמא יש לראות בשטח זה כמיצר שהחזיקו בו רבים, אשר אסור לקלקלו ולבטל את זכות המעבר בו, אף על פי שהחצר רשומה על שמי?

תשובה: דין "מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו", נשנה בכמה מקומות בש"ס (בי"ק כח. ב"ב יב. סו. כו. ס. ק.). ופירושו, שאם בני רשות הרבים הורגלו לעשות מעבר דרך חצירו, הדין הוא שהרבים החזיקו בחצירו ואסור לבעל החצר

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

הצטרפות חולה למניין מעזרת נשים

אני מקפיד מאוד להתפלל במניין אך כעת איני חש בטוב ואני חושש לבוא לבית הכנסת שלא להדביק אחרים. ברצוני לשאול היכן ראוי שאתפלל: האם להתפלל בבית, או שעדיף לבוא לבית הכנסת ולהתפלל בעזרת נשים כדי להתפלל במניין, או שאין מצטרפים שם לתפילה בציבור?

ת. כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה א): תפלת הציבור נשמעת תמיד וכו' צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור. ובשולחן ערוך (סי' צ ס"ט):

1. זה לשון הרמב"ם: תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת, וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע. ע"ל. אמנם בשולחן ערוך (סי' ס"ט) כתב: ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים. אין האריכות הפוסקים להוכיח שמצוה וחובה להתפלל בציבור וכמ"ל בתורת חיים (סי' צ ס"ק יד), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א ב"ר) שאין כי מה שגינה השו"ע משלשון הרמב"ם וכתב לשון ישתדל, לאשמענין שיתפלל בבית הכנסת ובציבור ולא בביתו בעשרה, שבוה יש לומר דהו"ק מצוה המובחר משום ברוב עם. ובשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' כ"ד) ואין לדייק כתב שאין לדייק משלשון "ישתדל" לומר שהוא יקל לדמות טירחא לטירחא (דיותר ממיל, אלא יחמיר בהרבה פעמים שלא יהיה לו ברור שהוא טירחא גדולה שצריך שידון בכבוד ראש על זה. ובשו"ע הרב (סעיף יז) כתב: תפילת הציבור, אף על פי שהוא מצוה מובהקת, גדולה היא ממצות שבת על פי הורה, והאיל ומקדשים בה' ה', רביש, שחרי מותר לעבור על מ"ע של תורה ולשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה כמ"ש בשו"ע י"ד סימן רס"ו. [ראה בהכרח (מ) שרבי אליעזר שחרר עבדו להשלימו לעשרה, אף על פי שהמשרת נכדו עובר בגישה לדעולתם על העבודה, ומצדו רובים שאין] אמנם מבורח"ל (הלכות יעריב אגרות אות ז) נראה שאין זה חוב, והביאו במו"א (סי' תטו סק"ב),

נטילת ידיים לתפילה לאחר שיעור

בכל יום בין תפילת מנחה למעריב אני יושב בשיעור גמרא, ולאחר סיום השיעור מתחילים מיד להתפלל מעריב, האם צריך ליטול ידיים ותפילה או שאפשר להסתמך על הנטילה

והיינו אף הצטרף לעשרה, ולכן אם יש מניין בלעדי אפטר להקב, ולגבי נזרת נשים אף שאינה באותו מפלס עם בית הכנסת, כתב המג"א (שם והביאו במשנ"ב) שאין הבדל אם העזרת נשים באותו מפלס עם בית הכנסת או בקומה עליונה כעין גלריה. אמנם מחוץ לבית הכנסת במקום שאינו מיועד לתפילה לכתחילה אין להתפלל שם, מפני שיש להשתדל להתפלל בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כמו שאסור בגמרא (ברכות ה) מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע, ובצ"ל (ברכות טז) הסתפק אם מועיל מה שמראה פניו גם לענין שיתחשב כמו שהתפלל בתוך בית הכנסת ולא יקרא שכן רע, והסיק שצריך אדם חלוש שקשה עליו דווקא לציבור, אפטר להקל שנחשב כמתפלל בבית הכנסת.

5. בשולחן ערוך (א"ח צ"ב ס"ה) כתב: רחץ ידיו שחרית והסיד דעתו, צריכים נטילה לתפילה, אם יש לו מים, אף על פי שאינו יודע להם שום כלי, ולא יברך. וברמ"א (סי' רל"ג ס"ה) כתב שאפילו עומד מלימודו יטול ידיו לתפילה. וכתבו המג"א (שם סק"ה) והמשנ"ב (סק"ה) שאף שאינו נועט באמצע לימודו במקום מטונף אפ"כ מצוה ליטול לתפילה. אמנם כתב במשנה ברורה (סי' רל"ג סק"ז) שאם נטל ידיו לתפילה ומנחה ולא הסיד דעתו משמירין אותן צריך ליטול ידיו לתפלת ערבית.

6. כי מלבד הטעם לנטילת הידיים לתפילה משום ידיים מטונפות, יש בכך גם משום 'הכו'. וראה בספר תשובות והנהגות (ח"א סי') שכתב כי המדקדקים נוהגים ליטול ידיהם לפני כל תפילה אף משמירין ידיהם בסתירה מחפלה קידום, מפני שאלה מטעמי נטילת ידיהם הא' כעין עבודת ההכנה בבית המקדש שהיו מקדשים ידיהם ורגליהם לפני כל עבודה ועבודה.

7. בשו"ע (א"ח סי' ר"ב ס"ה) מובא שמרמקת שאוכלים אותה יודע עם ריקקיה, אינו מברך אלא על המרמקת כדן. וכן עמנו שפילה, שמברך על העיקר ופוסט את הספל. אולם ממו שם באחרונים (מגן אברהם (שם סק"ה) אליה

שנטלתי קודם מנחה?

ת. אם משתתף בשיעור קצר ויודע שלא הסיח דעתו, אין צריך ליטול שוב⁵. אך אם לומד סדר שלם ויש לחוש שהסיח דעתו, יטול ידיו שוב לתפילה. והמדקדקים נוטלים ידיהם לפני כל תפילה⁶.

ברכת גלילית גלידה

מה היא הברכה הנכונה על גלידה שמגישים בתוך גלילית מיוחדת [כמין צינור רחב וקצר שממולא בגלידה]?

ת. אם הגלילית אינה באה רק להחזיק את הגלידה אלא גם נהנים מטעמה היא טעונה ברכה⁷. ולכן יש להפריד מעט מהגלילית ולברך עליה בורא מיני מזונות⁸. ואחר כך יברך על הגלידה שהכל⁹.

המשך בעמ' ב'

רבה (שם סק"ה) הו"ד במשנה ברורה (שם סק"ה) וסי' קסח ס"ק (מח) שאם הרקיקים טובים למאכל אף ללא המרמקת, יש לברך גם עליהם. והנה לגבי הברכה על טיולן, הכרעת רוב הפוסקים [שו"ת בצל החכמה (ח"א סי' קיד), קובץ מבית לוי (ח"ד עמ' קסב) בשם הגר"ש וואנר, אשרי האיש (פרק לו סק"ה) בשם הגר"ש אלישיב, אור לציון (ח"ב פ"ד אות כ), חוט שני (ברכות ע"ג)] שאם אוכלים את הגביע עם הגלידה יחד, אין לברך על הגביע, כי אף שיש לו טעם טוב לא היו אוכלים אותו ללא הגלידה. אולם בעונות גבינה שיש בהן שכבת מזונו או בקסטה וכדומה, כתבו הפוסקים שהמזונות חשובים בפני עצמם ואינם בטלים ומוכרז עליהם בורא מיני מזונות. ולכן בגלילית גלידה שיש חשיבות לגלילית עצמה ומתכוונים גם אליה, יש לברך עליה בורא מיני מזונות. אולם בגליליות פשוטות שנראות שלא באו אלא כדי להחזיק את הגלידה, הרי הם טפלים לגלילה, ומכך רק שהכל כברכת הגלידה.

8. באופן זה משפירין את הגלילית מהגלילית, לכל השיטות אין חשש. שאף אם הגלידה נחשבת כטפל, שאין אסור בהם אוכל הטפל קודם אכילת העיקר, מברך עליו את ברכת הראויה כמבאר במשנה ברורה (סי' ר"ב סק"ה). ואין בזה חשש ברבה שאינה צריכה כיון שכן צריך לנהוג מעיקר הדין כמבאר לעיל. ואף לשיטות המחמירים אין חשש בזה כיון שעושה כן כדי להינצל מספק, וכמו שכתב בש"ד חמד (אספת דנים מסיבת ברכת ס' א' אות ז) שאין חשש בש"ד שאינה צריכה כשעושה כן להינצל מספק, וכל"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' ה). וביותר שדעת השערי תשובה (סי' ר"ב סק"ה) בשם הגאון העדור, והשו"ע הרב (סי' ר"ב ס"ה) וסי' ר"ט ס"ה, והאשל אברהם (סי' ר"ה ע"ה) ושם) שאין אסור ברבה שאינה צריכה אלא באופן שיכול לפסות את ברכת המאכל על ידי מאלל אחר שברכתו שווה, אבל אם יכול להיפטר מהברכה ע"י עיקר וטפל וברכת הטפל אינה כברכת העיקר, אין בזה אסור ברבה שאינה צריכה אם מקדים לברך עליו שוב עצמו.

9. הגלידה עצמה גם טעונה ברכה ואינה נטפלת לגלילית,

התרת קשר בגארטל בשבת

בשבת הוצאתי את הגארטל מהכיס והוא הסתבר. כשניסיתי לשחררו ראיתי שנוצר בו קשר. האם מותר לי להתירו?

ת. אם הקשר נהיה בחוט הגארטל עצמו והדבר גורם לו צער, מותר להתירו¹⁰. אולם אם החוטים היוצאים מסוף האבנט הסתכסכו זה בזה, נראה שמותר להפרידם גם אם אינו מצטער בכך¹¹.

לרקוד כשמקדש את הלבנה לבדו

בלילה האחרון של זמן קידוש לבנה מצאתי את עצמי בתחנת דלק נידחת באוסטריה, וואמרת קידוש לבנה לבדי. בקהילה שלנו נוהגים לרקוד אחר קידוש לבנה, כמו ברוב קהילות ישראל. אולם לי לא היה נעים לרקוד ליד הגויים שנכחו שם ועל כן ויתרתי על מנהג זה. האם נהגתי כשורה, או שהיה עליי להחמיר ולרקוד?

ת. נהגו לרקוד בקידוש לבנה, וראוי לעשות כן¹². אם אין ביכולתו לעשות כן או שמתבייש מהגויים, יכול לסמוך על הקפיצות הנהוגות ב'כשם שאני רוקד' שנחשבות כריקוד¹³.

לשכור דירה עם כיור אחד במטבח

באתי לבדוק דירה המוצעת להשכרה, ובמהלך הבדיקה התברר כי במטבח מותקנים כיור אחד וברז אחד, המשמשים הן לכלי בשר והן לכלי חלב. השאלה היא האם ניתן להשתמש במטבח במתכונתו זו על פי ההלכה?

ת. לכתחילה ראוי שיהיה במטבח שני כיורים¹⁴. אולם מעיקר הדין אינו אסור, ואם נאלץ לשכור דירה בה יש כיור אחד בלבד, אך צריך להיזהר מאד שלא לשטוף בתוכו כלים במים חמים¹⁵, וכן שלא להניח כלי חם על גבי קרקעית הכיור¹⁶. ובכל ספק יעשה שאלת חכם.

התרת נדרים בשיחת טלפון

אני נוהג להחמיר ולאכול מאכלים רק מכשרות מסוימת. כעת אני נמצא בבית חולים ויש כאן אוכל רק מכשרות אחרת, ואין לידי אנשים שיכולים לעשות לי התרת נדרים. האם אני יכול להתקשר לחבר שנמצא ליד אנשים ולבקש ממנו שיעשה לי התרת נדרים?

ת. כל מנהג טוב שאדם נוהג ובדעתו להמשיך בו בקביעות צריך התרה כדי לבטלו¹⁷. בשעת הדחק שאין עמו אנשים שיתירו לו הנדר ניתן להקל ולהתיר בשיחת טלפון¹⁸.

'בלעדיות' בתיווך והקונה לחזור בו

ראובן סיכם עם שמעון על 'בלעדיות' בתיווך, יום לאחר מכן התקשר שמעון לראובן ובקש לחזור בו מהסכם הבלעדיות. האם הרשות בידו?

ת. אם התחיל כבר המתווך במלאכת התיווך, כגון שפרסם בעיתונות או תלה שלט פרסום וכיוצא בזה, אינו יכול לחזור בו¹⁹. וכן אם חתמו ביניהם את הסכם התיווך בשטר²⁰. אבל אם לא התחיל ולא חתמו, יכול לחזור בו.

להתפתח בריקודים, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה למלכית בת שאול (שמואל ב' ו' כב) 'ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיניו וגו'.

13 עיקר מה שנהגו בקפיצות באמירת 'כשם שאני רוקד' הוא שמוש שמחה, וכמו שכתב במאירי (סנהדרין מב): 'וז': 'הזכירו כאן על מקצת חכמים שהיו קופצים ומבוכים, וכן נהגו רבים עכשיו לעשות שלש קפיצות דרך שמחה וחייבת מצוה. וכן כתב בבלבוס (שם ס"א): 'ורוקד' ג' פעמים נגדה שהוא סימן שמחה, כיון שהוא כקבלת השכינה משמחין כנגדה'. לכן אין להקל בקפיצות אלו. וראה בספרי המקובלים [פס"ח (שער ר"ה פ"א) ממהר"ח ומהחברים, וכן הוא בסידור הנדפס (הארון) ובסידור ה"ח"א] שהביאו כוונות רבות על עניין הקפיצות והפוסקים שאומרים אחר קידוש לבנה. וכתבו שאמירת סימן טוב ג' פעמים והקפיצות ב'כשם שאני רוקד' ואמירת 'ברוך עושה' הם כנגד עליית העולמות [עשייה ליצירה, יצירה לבריאה, בריאה לאצילות]. ובסידורים הוספו עוד שאמירת ברוך יוצר וכו' הוא כדי להתיר את השבועה שנשבע הקב"ה שלא יכנס לירושלים של מעלה, על שייכנסו ישראל לירושלים של מטה, עיין שם.

14 ש"ת מנחת יצחק (ח"ב ט"ז ק), שכן ראוי לכל מדקדק במעשיו, שיהיו לו שתי מוחליות לבשר ולחלב, לכל אחד ואחד בפני עצמו.

15 הכיור נחשב בדרך כלל לכיור טרף מאחר שפוסקים לתוכו לפעמים שאריות בשר וחלב מכלי ראשון רותח, ולפעמים נשארים על קרקעית הכיור שאריות מאכל בעין ונבלעים בכיור בשעת עירוי מים חמים עליו.

16 ואם הניחו בטעות כלים בכיור אין הם נאסרים מבליעת הכיור הטרף אף אם הכלים חמים, שהרי הכיור היה נקי בלא רוטח חם אין בליעת האיסור שבכיור אסורים את כלי היתר, שאין שתי קדירות הנוגעות זו בזו אסורות אחת את השנייה אם אין רוטב ביניהם כמבואר בש"ע (יור"ד סי' צ"ג ס"ח). גם אם יש קצת לחלוותי אין זה נדרש כרוטב כפי שביאר הפוסקים שם. ואף כשיש רוטב בכיור י"ל שאינו נאסר מבליעתו שאין לחוש שבתוך ה"ד" שעות יצקו גם בשר וגם חלב שאין זה מצוי כ"כ. ואף אם יצקו כלי שעות האחרונות מאכל חלב ועתה מניחים כלי בשרי חם, פעמים רבות אינו נאסר מבליעת הכיור, שהרי בשעת הבליעה הכיור היה קר ונאסר רק כדי קליפה (כמבואר בי"ד סי' קה), ואינו אסור את הכלי שהניחו עליו. ראה

כיון שלא נאפו יחד. וכמבואר במשנה ברורה (סי' קס"ח ס"ח מה) לגבי מרקחת שאוכלים אותה עם דובשנין, שאם הדובשנין טובים למאכל יש לבקר עליהם. וכתב שם שאם היה המרקחת על הדובשנין קודם שהם נאפו, הדובשנין עיקר ומבשר עליהם קודם בורא מיני מזונות. אולם אם הניחו את המרקחת על הדובשנין לאחר האפייה, אינם נטפלים לדובשנין ומבשר גם על הדובשנין וגם על המרקחת את ברכתם הראויה. אך יש להוסיף שכל זה בגליליות עבות שיש שם כמות גדולה של גלידה, שבוודאי דעת האוכל ליהנות מאכילת הגלידה, ולכן אינה בטילה למין המזונות. אבל בגליליות דקות שהמליץ שבהם מועט, אינו כתבו השער אלא מזונות, כיון שהמליץ שם הוא רק כממחר ונתינת טעם למין המזונות.

10 ברמ"א (א"ח סי' ש"ז ס"א) כתב שקשירת קשר יחיד בחוט דינו קשר על קשר. ומבואר ברמ"א (שם) שקשר על קשר שנקשר בכוונה תחילה אך לא כדי לקיימו ('אניו של קיימא'). מותר להתירו במקום צער. וראה במשנה ברורה (שם ס"ח כג) דקודם שיש חיי אדם (הלכות שבת כלל כו ס"ב) שעיניה שנקשרה לקשר בלא כוונה דינה קשר שאינו של קיימא. שמותר להתירו במקום צער. אולם בחזון איש (א"ח סי' נ"ב ס"ק ז') כתב שיש להקל להתירו אפילו שלא במקום צער.

11 כיון שאין קשר כלל, וזה נעשה שלא בכוונה. וכמו שכתב המשנה ברורה (שם) בשם החי אדם לגבי קשר שנעשה שלא בכוונה. אולם אם חוטי הקפיצות נסתככו זה בזה, כתבו השערי תשובה (א"ח סי' נ"ב ס"ק ח) והפך החיים (שם ס"ק) ועוד פוסקים שאסור להפרידם בשבת משום חשש 'תיוקן מנא' כיון שמכשירים למצוות על ידי זה.

12 ברמ"א (א"ח סי' נ"ב ס"ב) כתב וז': 'ורוקד' ג' פעמים כנגדה, ואומר כשם שאני רוקד' כו', וכתבו השערי תשובה (א"ח סי' נ"ב ס"ק ח) והפך החיים (שם ס"ק) ועוד פוסקים שאסור להפרידם בשבת משום חשש 'תיוקן מנא' כיון שמכשירים למצוות על ידי זה.

13 ברמ"א (א"ח סי' נ"ב ס"ב) כתב וז': 'ורוקד' ג' פעמים כנגדה, ואומר כשם שאני רוקד' כו', וכתבו השערי תשובה (א"ח סי' נ"ב ס"ק ח) והפך החיים (שם ס"ק) ועוד פוסקים שאסור להפרידם בשבת משום חשש 'תיוקן מנא' כיון שמכשירים למצוות על ידי זה.

14 ברמ"א (א"ח סי' נ"ב ס"ב) כתב וז': 'ורוקד' ג' פעמים כנגדה, ואומר כשם שאני רוקד' כו', וכתבו השערי תשובה (א"ח סי' נ"ב ס"ק ח) והפך החיים (שם ס"ק) ועוד פוסקים שאסור להפרידם בשבת משום חשש 'תיוקן מנא' כיון שמכשירים למצוות על ידי זה.

15 ברמ"א (א"ח סי' נ"ב ס"ב) כתב וז': 'ורוקד' ג' פעמים כנגדה, ואומר כשם שאני רוקד' כו', וכתבו השערי תשובה (א"ח סי' נ"ב ס"ק ח) והפך החיים (שם ס"ק) ועוד פוסקים שאסור להפרידם בשבת משום חשש 'תיוקן מנא' כיון שמכשירים למצוות על ידי זה.

לקח טרמפ ונשכח ברכב צעיר

לקחתי מישוהו טרמפ, וגיליתי שהלה שכח אצלי ברכב צעיר יוקרתי בלי שם או סימן, ואין שום דרך למצוא אותו, מה עלי לעשות עם הצעיר?

ת. אם המאבד איננו יודע מי לקח אותו טרמפ, ומסתבר שכבר התיימש, הרי אלו שלו. ויכוון שלא לקנות את הצעיר בקניין חצר, כדי שלא יכנס לשאלה של ייאוש שלא מדעת²¹.

חשש גזלה כשמציעים לו לרכוש במזומן

הלכתי לבקר ילד שאושפז בבית החולים. רצייתי לקנות לו בלון הליום בחנות המתנות שבכניסה לבית החולים, אך לא מצאתי. המשיכתי ללכת ולפתע צדו את עיניי שני בלונים יפים ומנופחים שנתלו לקישוט בחנות לבגדי תינוקות. נכנסתי ושאלתי האם אפשר לקנות את הבלונים. המוכרת אמרה שהיא יכולה למכור אותם במזומן, וכך עשיתי. כעת אני מתלבט האם היה לי מותר לרכוש את הבלונים מבלי לברר עם המוכרת למי הם שייכים?

ת. אם המוכרת מבקשת את התשלום במזומן דווקא, באופן שנראה שמוכרת את הבלונים שלא על דעת הבעלים, יש לחשוש לאיסור גזל ואסור לקנותם²². אולם אם יש לתלות שהסיבה למכירה במזומן היא שהבלונים אינם מוצר הנמכר בחנות ואינם עוברים בקופה יש להקל²³.

כו). מתוך זה דינו כפועל נאשך, וכאשר לבעל הבית דקימא לן (סי' של ס"ק א) דתחילת מלאכה היו כקנין ואחר תחילת מלאכה אינו יכול לחזור בו וקודם תחילת מלאכה יכול לחזור בו.

20 בש"ע (סי' של ס"ק כה) דשכירות פועל נקנית בשטר, ולפי זה בנידון דין אף אם לא התחיל במלאכה אם חתמו כן בשטר, אינו יכול לחזור בו.

21 דעת הש"ך (סי' רס"ב ס"ק א) וסח ס"ק א) שגם אם באה האבידה לחצירו קודם יאוש לא נקה, וחולק על המהרש"ל. ובנתיבות (סי' רס"ב ס"ק א) כתב דדוקא כשבא לזכות מחמת חצר, כגון שמצאו אחר וטען בעל החצר שהוא זכר בו מקודם ע"י חצירו, ומאחר שבא לקנות מחמת חצירו ולומר שחצירו הוא, לא ור"ה לא לחצירו שהוא כיד קודם יאוש, ממילא לא נקה. אבל כשאומר לא ניהא לי בקנין ובשליחות החצר ורצוני לקנות בהגבהה דוקא, ודאי אין חצירו קונה לו, דלא עדיף מדידה ע"י אחר וצוה כשמשערי דאין זוכה, כמבואר בב"ב (קלז: קלז). וה"ל נחצר לא נעשה חצירו כשלוחו וידו כשאינו רוצה לזכות על ידו, והוי כאילו לא קני לו חצירו כלל, וממילא זוכה בהגבהה כשמגביה אחר יאוש.

22 בש"ע (ח"ח סי' ש"ח סעיפים א-א) מבואר שאין לקנות מבעלי אומנות או משומרי פירות אלא דבר שכשימכרוהו ירגישו בעליו בחסרונם, אבל בלא אסור לקנות מהם, שיש לחוש שמוכרים אותו בלא ידיעת הבעלים. ובהמשך הסימן (סעיפים ו-ז) מבואר בדברי השו"ע שמוותר לקנות מאומנות את מה שמשערי זמן המלאכה, אם אין הבעלים מקפידים על זה. ולפי זה אם קונה את הבלונים בסוף היום, כיון שבכל מקרה יורקו הבלונים לאשפה, ונראה שאין הבעלים מקפידים על זה, מותר. אולם מבואר שם בש"ע (סי' ש"ח ס"א) אמרו הטעם, אסור לקנות מהם' כיון שדאי שהבעלים מקפידים על זה, והם מוכרים על ידיעתם. ולכן באופן זה שמוכרת דוקא במזומן שנראה שרוצה להסתיר את דבר המכירה מידיעת הבעלים, הרי זה כמו 'אמרו הטעם' שאסור לקנות מהם. וכן אם מוכרת בצינע שנראה שרוצה שלא ירגישו הבעלים בכך, אין לקנות.

23 בספ"ק הקדשים (שם ס"א) משמע שכל שיש חלולות שמה שאמרו להטמין הוא מחמת סיבה אחרת, מותר לקנות. וכן הביא הפתחי חושן (ח"ה פ"א הערה כב).

בש"ת מנחת יצחק (שם) אחר שכתב צדדי ההיתר בזה סיים: וכל זה ללמד זכות למי שאין באפשרותו לקבוע שתי מוחליות בביתו, אבל בודאי מהראוי והנכון להיות לו שתיים, אחד לבשר ואחד לחלב ולצאת מכל חשש שמצא דאסורא.

17 כמבואר בש"ע (י"ד סי' ר"ז ס"א): 'דברים המותרים והיוצאים בהם שהם מותרים נהגו בהם איסור, הוי כאילו קבלו עליהם בנדר וכו', וצריך שלשה שיתירו לו. ומקור דין זה מהגמרא בנדרים (טו) ובפסחים (ג).

18 הראשונים נחלקו האם אפשר לאדם להתיר את נדרו על ידי שישלח שליח לבית דין. דעת הרמב"ם דעת הרא"ש (נדרים פ"א ס"ו) והרשב"א (נדרים ת: ד"ה) שצ"ח צריך הנודר עצמו לבוא לבית דין. וכן הוא שיעת תוס' (נדרים ת: ד"ה ויחיד) והרשב"א (נדרים פ"א ס"ו) ור"א וכן הביא המרדכי (קידושין סי' תקנ) בשם מהר"ם רוסנבורג. וכן פסק השו"ע (י"ד סי' רכ"ח ס"ו). אמנם דעת הגר"ח (נדרים פ"א ס"ו) והרשב"א (נדרים ת: ד"ה מהו, ש"ת ח"א סי' תקנ) שאפשר להתיר נדרים גם על ידי שליח. ובבית יוסף (סי' רכ"ח ד"ה כתב הרמב"ם שצריך הנודר) הביא שהגר"ח (ח"א סי' יא) כתב שהיה נראה לומר שאף למי שסוברים שאין להתיר נדר על ידי שליח, לא מל מקום מודים שאפשר להתיר כששולח בכתב ידו לבית דין. אמנם כתב שם שמדברי הרמב"ם הנ"ל נראה שלא חילק בכך ולעולם אין מתירים שלא בפני הנודר. ובטעם כן אין שאין מתירים על ידי שליח הביא הרדב"ז (שבועות פ"ו ה"ד) שהוא כדי שיתבייש הנודר ולא יהא מורגל בנדרים שלו, ועוד כדי שישלח שליח ויחלוק החכם לחקור היטב על החרטה. ונראה שנידון זה לגבי התרת נדרים בטלפון תולי בשני הטעמים הנ"ל. שלטעם שהוא כדי שיתבייש ולא ירגיל את עצמו בשבועות, שיש מקום לומר שיתבייש הנודר לבוא ממש לפני הבית דין ולא שיתקשר בטלפון. אמנם הטעם שיוכל החכם לחקור היטב על החרטה, שייך גם על ידי טלפון. וכיון שבש"ת מהר"ם רוסנבורג (י"ד סי' יד) הביא רק את הטעם שהוא כדי שיוכל החכם לחקור, וכן הביא בערוך השולחן (שם ס"ק ק), נראה שיש להקל בשעת הדחק להתיר על ידי טלפון. ועוד שבפתיחת השבועה (שם ס"ק ט) כתב לגבי נתינת לבית דין שאפשר להקל בשעת הדחק, והתורה בטלפון עדיפה מכותב לבית דין. וכן מובא בשם הגר"ח קנייבסקי להקל להתיר נדרים בטלפון בשעת הדחק.

19 ראה בהרחבה בספר מכתלי בית הדין (ח"ד סי'

באיזה אופן החזיקו הרבים במצר

ובקנין חזקה זו, מצינו שנחלקו הראשונים אם הרבים צריכים לעשות מעשה קנין ממש, או שבהליכתם לבד החזיקו במיצר ואסור לקלקלו:

הרשב"ם (ק. ד"ה שהחזיקו בו רבים) כתב: 'שהחזיקו בו רבים שהשווהו ותקנוהו להילוך והבעלים ידעו ושתקו'. מבואר בדבריו, שדין זה הוא רק אם הרבים עשו בקרקע קנין חזקה.

בעליות דרבינו יונה (שם ד"ה ורבי אליעזר) כתב שאם אין קונים את המקום לחרישה וזריעה אלא להילוך בלבד, הרי שקונים אותו בהליכה, וכתב שכן היא דעת רבינו חננאל, ולפי זה אין צריך מעשה קנין אלא ההליכה עצמה של הרבים נחשבת כקנין לגבי זכות זו של הליכה בקרקע. וכן ביאר הרשב"א (יחידושים שם ד"ה רבי אליעזר, שו"ת ח"א סי' אלף קנב) שאפילו לא תקנו הרבים את המיצר כדי להלך בו, אלא רק הלכו בו זכו הרבים.

ולענין הלכה נחלקו הפוסקים אם הלכה כדעת הרשב"ם או כדעת הרשב"א. בשו"ת מהרשד"ם (ח"מ סימן רלח) ובשו"ת מהר"י הלוי (אחי ה"ט סימן כ) פסקו כדעת הרשב"ם, וכן פסקו בשו"ת ספר יהושע (סי' קיג), בשו"ת דברי מלכאל (סימן מא) ובחכמת שלמה (הגהות שו"ע סי' שעז) ובכסף הקדשים (על גיליון השו"ע שם).

אמנם בשו"ת פני יהושע (ח"מ סי' ד) כתב דכיון שכל הפוסקים לא כתבו דבעינן חזקה ממש אלא תמנו וכתבו דרך הרבים אסור לאבד משום מיצר שהחזיקו, ולא הזכירו כלל דבעינן השוואת קרקע, מי הוא זה שידון בדבר חזק להצריך חזקה ממש דוקא, וכתב שגם בדברי הרשב"ם עצמו יש לדחות ולומר שאין בכוונתו לחזקה דוקא אלא לשון מיצר שהחזיקו דחקו וכו' ע"ש, וכן כתב גם בתשובה אחרת (ח"ב סי' צד) שכל הפוסקים חולקים על הרשב"ם בזה.

וכן פסק בשולחן ערוך הרב (ח"מ גולה וגנבה ס"א): מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. אין צריך לומר אם החזיקו מההפקר, אלא אפילו בשדה או בחצר מדעת הבעלים שראו ושתקו ומחלו, זכו הרבים במתנה זו בחזקה שהחזיקו בה בהילוכם, ואסור לו לחזור ולגזול מהם. וראה בשו"ת נטע שעשועים (ח"מ סימן נג) שהניח בספיא דדינא.

אם צריך נתינת רשות

עוד נחלקו הראשונים אם דין 'החזיקו בו רבים' הוא דוקא כשנתן רשות מפורשת לרבים לעבור דרך שדהו, או אפילו אם הרבים מעצמם עברו דרך שדהו והוא ראה ושתק. בדרכי משה (סי' שעז) הביא לדברי המרדכי (בבא בתרא סי' תקו) ותשובת הרשב"א (סי' אלף קנב) שזהו דוקא כשהחזיקו בו ברשות, וכן כתב הרמ"א להלכה בשו"ע (שם סי' א') ז"ל: 'מצר שהחזיקו בו רבים ברשות אסור לקלקלו'. וכתב הסמ"ע (סק"ב): 'קמ"ל בזה דדוקא כשהחזיקו ברשות אסור לקלקלו, משא"כ כשהחזיקו בו שלא ברשות. מיהו כל שרבים מוחזקים בו עתה לפנינו, טוענין להן ואמרין דבדאי ברשות החזיקו בו, ובביאור הגר"א (סק"ב) ציין שכן כתבו התוספות (בבא בתרא יב. ד"ה מיצר): היינו כשהחזיקו ברשות, אבל אם באין להחזיק שלא ברשות יש למחות בידם. עוד הביא בביאור הגר"א (ליקוט) שכן מבואר בר"ש (אהלות פ"ח משנה מד, וכתב רש"י "ב"ק כח. ד"ה אי הכי) סובר שאף שלא ברשות מהני חזקתן והניחו בצ"ע.

אמנם דעת הרשב"ם (שם ק. ד"ה שהחזיקו) שאין

כלומר, כיון דברשות החזיקו אסור לקלקלו שהנתן לרבים כנותן לשמים, שכן העוסק בצרכי רבים כעוסק בצרכי שמים ואף על פי שהוא חוץ מן הדין. מבואר מדבריו, שאין זה מדיני ממונות וקניינים כלל, אלא כדין הקדש ונדר, שהנתן לרבים שימוש בשלו הרי הוא כאילו נדר והקדישו, וכך הייתה תקנת חכמים במיצר שהחזיקו בו רבים, להחשיב הסכמה זו כנדר ואף באופנים שמצד הלכות נדרים היה אפשר להתיר הדבר תיקנו בזה לאיסור. וכן כתב במאירי (בבא בתרא צט:).

ובאמת מצינו שכעין זה כתב בעליות דרבינו יונה (בבא בתרא ק. ד"ה ורבי אליעזר) שדין זה אינו מדיני ממונות אלא איסור גרידא שלא לצער הרבים, שביאר הטעם שלא הקשו בגמרא על דברי רב יהודה 'במאי קנה לה', משום דלאו מדינא קאמר לה, אלא אסור לקלקלו קאמר, לפי שאסור לצער לרבים ולקלקל מיצר שהחזיקו בו כיון שהורגלו להלך בו ברשות.

איברא דלהלכה נראה שנקטו רוב הראשונים והפוסקים כי אין גדר החזקה מדין איסור, וגם רבינו יונה בהמשך דבריו (ד"ה כדתינא) הביא לדברי רבינו חננאל שפירש דברי רב יהודה שהרבים קונים את השדה בהליכה, וכן מדברי שאר כל הראשונים והפוסקים שדנו באיזה אופן קנו הרבים את השדה, מבואר שנקטו שאין זה רק דין איסור, אלא שיש להם זכיה ממונית בגוף השדה.

נתן רשות לרבים ודאי מחל והפקיר להם

לפי שיטת הראשונים שיש לבני רשות הרבים זכיה ממונית בדרך שהחזיקו, נראה מדבריהם דהטעם שמועילה חזקה לרבים אף בלי טענה, כי חכמים אמרו שאם נתן לרבים לעבור דרך חצירו, או שמחל להם הדרך והסכים בליבו שמעתה יהיה חצירו קנוי לרבים להילוך, כמו שכתב הרשב"ם (שם ק. ד"ה שהחזיקו) 'דודאי לרבים מחל', או שנתייבש בחצירו כמו שכתב הר"ש (אהלות פ"ח משנה ד): 'משום יאוש בעלים נגעו בה, דכיון שכן הוא מתייאשים הבעלים ממנה'.

וכן כתב בשו"ת תשורת שי (שם) שיסוד דין זה הוא מדין יאוש והפקר, וביאר שדין זה הוא רק באופן שכל העולם הורגלו לעבור דרך שדהו וכל עובר ושם ילך בדרך זו, ומאחר שכן עמדו חכמים על דעתו, כיון שראו בעלים שהחזיקו הרבים לילך במיצר שלו ודאי הפקיר המקום, כי מי יכול לדון עם כל העולם, וכיון ששתק ולא מיחה הפקירו לכל העולם והרי זה כאבידה מדעת. והוסיף עוד כי אפשר דמהאי טעמא אמר 'אסור לקלקלו' לשון איסור, משום דהפקר הוי כנדר (כדאייתא בחי"מ סי' רעג ס"ב).

אכן מדברי בעל תשורת שי עולה, כי כדי לקבוע שבעלי השדה התייבשו מזכויותיהם והפקירו את הקרקע, בעינן אומדנה חזקה וברורה לכך, עד שיהיה הדבר ניכר כעין אבידה מדעת. ועוד כתב דמאחר ודין מיצר שהחזיקו בו מדין הפקר, בנידון שנשאל עליו שבני המקום נהגו לרעות את בהמותיהם בשדות, ולאחר זמן התעוררו בעלי השדות למחות ולמנוע את הרעייה בחינם, השיב שמאחר שהחזקה והשימוש לא נעשו אלא בידי בני המקום בלבד, אין זה בגדר הפקר לכל העולם והפקר אינו חל רק במפקיר לכל העולם (ח"מ סי' רעג ס"ה), ואין בזה דין של 'מיצר שהחזיקו בו רבים'.

עליהן, לא מיבעי כי ליכא דרכא אחרינא דמעכבי, אלא אפילו כי איכא דרכא אחרינא נמי מעכבי, משום דרב יהודה אמר רב דאמר מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו'. ודין זה נפסק בשולחן ערוך (ח"מ סי' קסב ס"ב).

במשנה (שם ס): 'אין מוציאין זיזין וגזוזטרות לרשות הרבים, אלא אם רצה כונס לתוך שלו ומוציא'. ובגמרא (ס): פליגי אם לאחר שכנס לתוך שלו יכול להחזיר הכתלים למקומן, רבי יוחנן אמר אינו מחזיר וריש לקיש אמר מחזיר, רבי יוחנן אמר אינו מחזיר משום דרב יהודה דאמר רב יהודה מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וריש לקיש אמר מחזיר הני מילי היכא דליכא רווחא הכא הא איכא רווחא. וקיימא לן להלכה כרבי יוחנן כמו שפסקו הרמב"ם (נזקי ממון פ"ג הכ"ד) והשולחן ערוך (סי' תיז ס"ב).

במשנה (בבא בתרא צט:): 'מי שהיתה דרך הרבים עוברת לתוך שדהו, נטלה ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו'. ובגמרא (ק.) הביאו להא דאמר רב יהודה אמר רב מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. וכן פסקו להלכה הרמב"ם (נזקי ממון פ"ג הכ"ד) והשולחן ערוך (ח"מ סי' שעז ס"א).

אם זכו הרבים בדיני ממונות או שהוא דין איסור

והנה יש לעיין בעיקר האי דינא, הא כלל גדול נקוט בידנו בהלכות חזקת קרקעות: 'כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה' (משנה בבא בתרא מא). והרי לכאורה לא מייירי באופן שבני רשות הרבים טוענים שהקנה להם את הקרקע למעבר, כי אילו היו באים בטענה זו מה הרבנות בהחזיקו בו רבים, הרי גם ביחיד הדין כן, וממה שאמרו מיצר שהחזיקו בו רבים, משמע שהוא דין מיוחד לרבים.

עוד יש לשאול, הרי בחזקת קרקעות מלבד הדין שצריך טענה, גם שיעור זמן החזקה הוא רק לאחר שלש שנים בהן ישב המחזיק בקרקע חבירו ושתק, לעומת זאת בדין מיצר שהחזיקו בו רבים משמע שמיד החזיקו בו הרבים, וכן כתב להדיא בשו"ת חוט המשולש (ח"ג סי' נה) שעיקר הרבנות בדברי רב יהודה שאסור לקלקל מיצר שהחזיקו בו רבים, דברבים הוי חזקה פחות משלוש שנים אף שאינה חזקה כתיקונה. וכן כתב בתשובת מהר"י לבית לוי (כלל שביעי סי' נז. חתימת הרב כמוה"ר ליב סרוואל).

ואף שמצינו שנחלקו הראשונים בדין 'חזקת תשמישין', ויש אומרים שסגי בחזקה מיד ואין צריך טענה, וכן הוא דעת השולחן ערוך (סי' קנב ס"ב ועוד), הא מבואר בתשובת הרשב"א (ח"ב סי' קעז), הביאו בבית יוסף סי' קנב מוה"ר ח' שאף להסוברים דחזקת תשמישין אין צריך שלוש שנים וטענה, אבל חזקה לדריסת הרגל ביציאה וביאה בחצר חבירו, צריך שלוש שנים וטענה, מפני שהוא מפסיד כל שימוש המקום ודינו כחזקת קרקעות. ובשו"ת תשורת שי (סי' תקטו), בתחילת דבריו כתב, כי אמנם דין זה שהחזיקו בו הרבים אינו מדינא, שהרי זו חזקה בלי טענה ומה אולמיהו דרבים מיחיד, ודקדק מהלשון דאמר 'אסור לקלקלו', משמע משום איסור נגעו בה ולא משום דין ממון שזכו הרבים, וכתב שכן מבואר באסיפת זקנים דלאו מדינא הוא.

וכוונתו לשיטת הראב"ד הביאו בשיטה מקובצת (שם ק): 'מיצר שהחזיקו בו רבים כו',

צריך נתינת רשות אלא שאם הבעלים ראו ושתקו סגי, שכתב: 'שהחזיקו בו רבים שהשווהו ותקנוהו להילוך והבעלים ידעו ושתקו, אסור לקלקלו דודאי לרבים מחל'.

ובשו"ת פני יהושע (ח"ב סי' צד, וח"א חו"מ סי' ד הביאו בפת"ש סי' שעו סק"א) כתב שכן היא גם כוונת התוספות (הנ"ל), אף שיש מקום לטעות בכונת דבריהם ולומר שצריך נתינת רשות מפורשת ומדעתו החזיקו, האריך בכמה ראיות להוכיח שלא כדברי השואל, שאף שלא נתן רשות מפורשת אלא ראה ושתק הרי זה כנתינת רשות כמבואר ברשב"ם. וכן פסק בשולחן ערוך הרב (חו"מ גולה וגנבה ס"ג).

וכן הביא בשו"ת אבני נזר (חו"מ סי' יג) לדברי הריטב"א (מועד קטן ה:) שכתב שאם היה שדה יחיד ועשאוהו רבים שדה שסמפידים בו מתים ושתק איבד זכותו כו', כדאמרין מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, פירוש שהחזיקו ברשות ע"ש, ודייק באבני נזר מכך שהתחיל בשתק וסיים שכתב שמדברי הסמ"ע משמע ששתיקה בלבד לא מהני. ועוד כתב בשו"ת פני יהושע (שם) שגם הרשב"ם הצריך מעשה קנין גמור משום שהרבים פילסו את דרכם בתוך שדה העומדת לזריעה, אבל בשביל שבין הכרמים שמיועד להילוך לכו"ע קונים הרבים זכות הליכה בקנין הליכה. וכ"כ הבית אפרים (שו"ת חו"מ סי' כב).

ולענין הלכה הכריע המהרש"ם (ח"א סי' ה), שבמקום שלא עשו הרבים מעשה חזקה אלא החזיקו בהילוך בלבד, לא אמרינן מדשתק מחל ולא החזיקו רק אם נתן להם רשות מפורשת, ואם עשו מעשה לתקן את הדרך סגי בשתיקה בלבד.

וכן העלה הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"י סי' רפט) שאף על פי שמלשון הרשב"ם משמע דמהני שתקה, היינו משום דאזיל לשיטתו שהצריך לעשות מעשה חזקה באיזה שינוי מעשה ואם שתקו על כזה ודאי איכא הוכחה שמחל להם, אבל כשרק הלכו בדריסת רגלם זמן מה ושתקו הבעלים עדין אין הוכחה משתקתם, דחסד בעלמא עשה איתם.

ואם ששתיקה מועילה ואין צריכים רשות מפורש, יש להעיר למה שכתב הבית אפרים (שו"ת חו"מ סי' כב, הביאו בפת"ש סי' שעו סק"ב) דלא מהני רשות של ראה ושתק רק כשגמר בדעתו שיוחלט דרך זה לרבים לעולם, וז"ל: דעד כאן לא אמרינן דהחזיקו רבים אסור לקלקלו, אלא כשנתן להם הדרך מדעתו וגמר בדעתו שיוחלט דרך זה לרבים לעולם, מה שאין כן בזה שלא כינס כל הבית הסמוך לרחוב שנאמר שהחליט הגבול הזה להיות מעבר לרבים לעולם, רק שכינס מקצת הקרן הסמוך לרשות הרבים, והרי זה כאומדנא דמוכח שלא הייתה בדעתו להחליט להם, רק שלפי שלא היה צריך אליו בשעת הבנין הניחו פנוי עד זמן שיצטרך אליו וכשאל את גבולו לפי שעה לרבים דמי דאיתא בחזרה כמו החזיקו שלא ברשות וכו'.

בדבר שאין דרך להקפיד עליו אין חזקה לרבים

דנו הפוסקים כאשר הרבים עברו ברשותו באופן שאינו נחסר מחמת כן ואינו מקפיד על כך: בשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סי' רלח) כתב שזכות הרבים במיצר שהחזיקו בו, היא דווקא כשיש לבעל הקרקע חסרון בכך שרבים עוברים ברשותו, שמאחר שלא מחל הרי זו ראה שמחל להם על ההליכה ברשותו, אבל באופן שאין דרך

האדם להקפיד אם עוברים ברשותו אין הוכחה מכך שלא מחל שמחל להם, והביאו בכנה"ג (הגהות הטור סי' תיו אות יא) והביא כמו כן גם בשם המוהרש"ק.

וכעין זה פסק לדינא בערך ש"י (סי' שעו) בשם שו"ת דברי חיים (ח"ב סי' ג) שאם החזיקו הרבים בכך שנחו שם לפעמים או בהילוך שאין דרך בני אדם להקפיד עליו אפילו בחצרם אם היא חצר פתוחה, אין זו חזקה אפילו לרבים.

וכן פסק גם כן בשו"ת נטע שעשועים (סי' ג) לגבי אחד שהיה לו בנין ונהרס והוא לא טרח לבנותו מחדש מחמת שלא השיגה ידו או מחמת עצלות והיו הרבים מהלכים שם, וכתב ז"ל: 'שאינן זכות הרבים תלוי במה שהלכו שלוש שנים ויותר, דמי הוא שיקפיד ויחסום העוברים דרך רשותו כשאין לו שום פסידא, וכלל גדול בדיני חזקה דמידי דלא קפדי אינשי לא הוי חזקה וכו', ודריסת רגל כנידון זה לא קפדי אינשי וכו', משום דבעינן גילוי דעת הנותן שהוא מניח לרבים להחזיק לעצמם. וכן בהאי דכנס לתוך שלו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שנותרו הדרך לרבים, אבל בלאו הכי לא שייך לומר דתלינן שמניח הדרך לרבים. הגע עצמך, מי שנפל כותלו הסמוך לרה"ר ואינו בונה אותו לאיזה סיבה וביני וביני רבים הולכים ושבים דרך שם שדרכם להסתלק לצדדים כמ"ש הרמב"ן היעלה על הדעת לומר דשוב אין אותו בעה"ב יכול להעמיד הכותל כמו שהיה בתחלה, דמה שלא מיחה הוא דמידי דלא קפדי אינשי כמ"ש כנלענ"ד. וכן עולה גם מדברי הבית אפרים (חו"מ סי' כב) שהובאו לעיל.

וכן פסק הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' רח) שההלכה של מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו לא נאמרה אלא באופן שהם החזיקו ברשות. ולכן אם בעל השדה לא עלה על דעתו מעולם להקצות לרבים דרך בשדהו ורק באופן זמני הרשה להם, כל עוד ואין לו חסרון בדבר, הרי בידו לנקוט פזרא וליתב.

כשיש לבעלים טאבו על המקום

ויש לדון בזמנינו שעל כל קרקע יש רישום בטאבו למי היא שייכת, אם גם על זה יש דין מיצר שהחזיקו בו רבים. בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ה) כתב: 'ואולם הטעם האחרון שכתב רום מעלתו, דכיון שיש לראובן "טאבילאציע" [=טאבו] על המקום ההוא, יש לומר דלא מהני מחילה. דיש לומר שסמך דעתו על הטאבילאציע שבידו, ודמי למי שיש בידו שטר או משכון (חו"מ סי' רמא), הגם שיש לפקפק בזה, שהרי יש בזה שתי דעות, והמוחזק יכול לומר קים לי, ולפמש"ל הרבים נקראים מוחזקים. ובפרט דהכא, הרי אנו דנים נגד שמעון, שבא לפתוח חלונות, ופתח, והוא בתוך שלו, בודאי הוי מוחזק, וכו', מכל מקום בדאיכא שטר בידו, גם להסוברים דמהני מחילה נגד שטר, מכל מקום מסתמא לא מחל. ואם כן בזה שיש בידו הטאבילאציע, אמרינן דמסתמא לא מחל להם זכותו. ונראה מהמשך דבריו שם שהסיק להלכה שאכן במה שיש לו טאבילאציע, יש לומר דלא מחל זכותו כלל.

והעולה מדבריו, כי מי שיש לו טאבו על רשותו אין אומרים בו הדין שמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו באופן שלא נתן להם רשות בפירוש אלא רק שתק, ואף שבדרך כלל אנו אומרים ששתיקתו מוכיחה שמחל, כיון שיש לו שטר אפילו אם היה מוחל בפירוש הוי כמוחל ושטר בידו שכתב הש"ך (סי' רמא סק"ד) שיש בזה

מחלוקת אם מהניא מחילתו, ומסיק שם הש"ך דהוי ספיקא דדינא, אבל באופן זה שלא מחל בפירוש אלא רק שתק כיון שיש בידו שטר לדברי הכל אין אומרים בזה אומדנא שמחל כיון שיש שטר בידו.

וכדבריו כתב גם בשו"ת מהר"י הכהן (ח"א חו"מ סי' כט, הביאו בפתחי חושן נזיקין פרק ח הערה פא) וזה לשונו: 'ונראה לי בפשיטות דבזמן הזה אין נהוג בינינו דין דמיצר שהחזיקו בו רבים. דלכל הדעות מדין מחילה קאיתנן עלה ולא משום מתנה, דלמתנה צריך להיות קנין ודבר המועיל, והא דנאמר דמחל משום דראה ושתק, וכיון דבזמננו כל קנייני קרקע נעשה בערכאותיהם ויביאו כתוב בספריהם "אינטאבולאציע", מהיכי תיתי לומר שמחל הלא ידע בנפשו שבכל עת יוכל לעשות בשלו בתוקף האינטאבולאציע, ובענינים אלה אין ספק שדינא דמלכותא דינא כדברי הרמב"ם (סוף פרק א מהלכות מכירה), ובפרט שכל הקניינים בקרקע אין להם סמיכת דעת בלתי אם נעשו בערכאות ובוזה לכל הפוסקים דינא דמלכותא דינא. וכמו דקי"ל דאינו מועיל מחילה בפירוש נגד שטר שיש ביד זה, מכל שכן שאין לומר סתם שמחל נדד האינטאבולאציע, ומבואר כזאת בשו"ת מהרשד"ם כמה פעמים. ולא גרע מכשהדלת ננעלת בלילה אף שהשני משתמש בו ביום מובא בטור (חו"מ סימן קסב) דלא הוי חזקה השני חזקה, וזוהי הוכחה המהריב"ל (חלק א כלל יד סימן פב) דגם במיצר שהחזיקו בו רבים הדין כן, והיינו משום דאנו רואין בעליל שלא מחל המיצר לגמרי ועודנו מחזיק בו, כן האינטאבולאציע מוכחת על חזקתו לגמרי ואין לספק הזה כלל'.

וצירף להקל על פי סברת המהרשד"ם דלא הוי חזקה לרבים אלא במקום דאיכא חסרון לבעל הקרקע בתשמישים, וכיון שראה ושתק מוכח דמחל, וגם בחסרון קרקע צריך ראייה שנמנה להם לא זולת, וכיון דאין בניד"ד אחד מכל תנאי אלה אין שום טענה לרבים כלל, ורבים לא יהיו גזלנים באין ראייה לטענותיהם, ובוזה דינא דמלכותא דינא כלל ברור ומוכח וקיים דלא נגד דין תורה כאשר ביררת.

והגם שבשו"ת תשורת שי (ח"ב סי' א') העלה לענין חזקת שלוש שנים בקרקע חבירו, שאף כאשר יש למרא קמא רישום בטאבו, למרות הטאבו יש למחזיק חזקה ואין זה כמחזיק המרא קמא שטר. נראה שלענין חזקת הרבים במיצר חבירו, אף הוא יודה שלא החזיקו הרבים, כמוכח לעיל שביאר יסוד דין החזקה מדין ייאוש ואבדה מדעת, אולם כאשר הקרקע רשומה על שמו בטאבו, וודאי אין זה כאבדה מדעת ואין לומר שהוא מתיימש ממנה.

להלכה:

העולה להלכה בנידון שאלה זו, שיכול בעל הדירה לסגור את חצרו ואין בו דין מיצר שהחזיקו בו רבים מכמה טעמים שמצינו בפוסקים: א. העוברים לא עשו מעשה תיקון כדי לעשות את המעבר, אלא המקום היה פרוץ והלכו בו, והכרעת הפוסקים שבאופן זה לא החזיקו אם לא נתן להם רשות מפורשת לעבור. ב. הבעלים לא היה נחסר עד הנה מחמת מעבר הרבים, ומה שלא מחל הוא מפני שהדבר עדיין לא הפריע לו. ג. הכרעת הפוסקים שאם יש רישום בטאבו, אין בו דין החזיקו רבים, כי מה שלא מחל, וכן בוודאי גם לא התיימש מחצירו, לפי שסמך על הרישום שיש לו.

גדר חולה לענין ביקור חולים

חבר שלי מרגיש קצת לא טוב, הוא רתוק למיטה עם חום כבר יומיים עקב הידבקות בשפעת ל"ע, אך אינו זקוק לעזרה נחוצה כלשהו ומסתדר לבד ב"ה. האם יש לי מצוה לבקרו מטעם מצות ביקור חולים אשר עליה אמרו שאוכל פירותיהם בעוה"ז והקדן קיימת לעוה"ב? השאלה היא, האם מצבו נכנס בגדר חולה?

תשובה: הנה בענין איזה חולה ניתן לקיים בו מצות ביקור חולים לא נתבאר גדר בזה בשו"ע ונושאי כליו והדבר נשאלת בפי רבים, לכן ננסה להרחיב בזה הדיבור קצת וננסה לענות בזה בס"ד. ראשית עלינו לברר האם כל המצוה היא דוקא בחולה שיש בו סכנה או גם בחולה שאין בו סכנה. דהרי בסוגיא של מצוות ביקור חולים במסכת נדרים (דף מ.), נראה שם מכמה מימרות שקאי שם על חולה שיש בו סכנה, כגון מעשה דר"ע שביקר חולה שא"ל רבי החייתני, ונפק ודרש כל שאינו מבקר חולה כאילו שופך דמים, ובהמשך הגמ' אמר רב דימי כל המבקר את החולה גורם לו שחי', וכן שחוקי' היה חולה מסוכן כשכא ישיעה הנביא לבקרו.

חולה שאין בו סכנה:

אלא שנראה לנו בסייעתא דשמיא להוכיח בבהירות שיש מצוות ביקור חולים אף בחולה שאין בו סכנה, דהנה איתא בגמ' (שבת יב.) ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא, ר"מ אומר יכולה היא שתרחם וכו', הנה כל המימרות שם נראה שאומרים כן מפני שבשבת אסור בקשת רחמים, וכיון שבביקור חולים יש דין של בקשת רחמים על החולה, וזה אחד ממשמעי המצוה (ולדעת כמה פוסקים זהו עיקר המצוה, עי' לבוש יו"ד סי' שלה), ובשבת שא"ל לבקש רחמים לכן אומרים שבת היא מלזעוק, והנה בחולה שיש בו סכנה ודאי שמותר ומצוה לזעוק ולבקש רחמים עליו בשבת כמובא בשו"ע (ארו"ח סי' רפ"ח ס"ה), וא"כ כל דברי הגמ' בדין הנכנס לבקר את החולה הנ"ל איירי בחולה שאין בו סכנה, וא"כ זהו ראי' ברורה שיש מצוות ביקור חולים אף כשאין בו סכנה.

חולשה בכל הגוף [דעת המהר"ל]:

ואחרי שהוכחנו זאת יש לנו לדון מהו שיעור החולי האם בכל מיחוש או חולי אבר או דוקא כל הגוף, ובאמת היא קצת פלא שלא דברו מזה הפוסקים במפורש, וננסה לדון בזה מתוך מפרשי התורה, דאיתא בגור אריה (עה"ת בפרשת וירא) בטעם למה הקב"ה ביקר את אברהם אבינו רק ביום ג' למילתו, ולא קודם לכן, כותב שם המהר"ל דרך ביום ג' נקרא חולה מפני שאז מרגיש חולשה בכל הגוף, אבל בימים שלפני כן זה רק כאב באבר עצמו ולא חולשת הגוף ועדיין אין מצוה לבקרו. א"כ נמצאנו למדים שדעת המהר"ל שרק כשחלה כל גופו יש בו מצוות ביקור חולים, ולא כשחלה באבר אחד. [ואף שמחללין שבת לצורך המילה גם ביום א', מ"מ זה רק מחמת המכה אבל עדיין אינו בגדר חולה (ואף שעושים מי שביקר מיד לאחר המילה, צ"ל דהוה בקשת רחמים שלא יסתכן ולא מצד שעשיו הוא כבר חולה)]. וע"ע בספר פסקי תשובה (להרה"ח ר"א פטרקובסקי סימן רמב) שהביא דברי המהר"ל והעיר עליו ע"ש.

צער באבר אחד [דעת האור החיים הק']:

מאיך באור החיים הק' (בפרשת וירא) נראה דלא ס"ל הכי, דהקשה ליה לאוה"ח הק', מנין לו לר' אחא שהקב"ה בא לבקר את אברהם אבינו דוקא ביום ג' ולא קודם לכן, ומביא שם באמות גירסא (בשם הטור) שלא כתב שהיה זה דוקא ביום שלישי למילתו. מבורא לכא' מתמיהתו, שדעתו לומר שיש מצוות ביקור חולים אף בימים הראשונים כשיש עדיין רק צער אבר, דהרי רחוק לומר שדעת אוה"ח הק' שבמצאות גם בימים ראשונים כואב כל הגוף, דהרי דבר זה לכא' מפורש במעשה דשכם שביום השלישי החולשה גדולה יותר (וע"ע רמב"ן שבת קלד: שגם בימים ראשונים יש סכנה), אלא שבפשוטו דעתו שאף שאינו כואב כ"כ ולא חלה כל הגוף עכ"ז עדיין יש בזה מצוות ביקור חולים.

חובת בדיקת הציצית ודיני הפרדת הציצית בימות החול ובשבת

בתוך התיק, מכל מקום בכל פעם שלבשו בודקין אותו, ואולי הטעם משום שחששו שמא אירע שום מקרה שאחד הוציאו הטלית מן נרתיקו בלא ידיעתו (כה"ח סקל"ד).

אופנים שאין צריכים לבדוק

ט. אם על ידי שיבדוק הציצית יתבטל על ידי זה להתפלל בציבור, או שקראוהו לעלות לתורה יכול ללבוש הטלית בלי בדיקה, ודוקא בתנאי שיודע שאתמול היו החוטים שלימים, שאז בשעת הדחק אפשר לסמוך על בדיקת הציצית שבדק מאתמול, אמנם נכון לעיין ולבדוק כמה דאפשר (מ"ב סקכ"ב).

טלית של אחר

י. בטלית של אחר נמי איכא חיובא לבדוק הציצית, דכיון ששאלו כדי להתפלל בו נחשב הטלית כציצית שלו, חוץ אם הבעל הבית כבר בדקו באותו היום אין צריך לבדוק שוב, דאמרין שבזמן מועט כזה אין רגיל להיפסק (ביה"ל).

יא. אבל אם שאל הטלית מאחר שלא להתפלל בו אלא כדי לעלות לתורה וכדו' וכוונתו שלא לקנותו, אין צריך לבדוק כלל, דאז לא נחשב הטלית כשלו (שו).

טלית של קהל

יב. הלוש טלית של קהל צריך לבדוק תמיד משום שמצוי מאוד להיות ציציותיו פסולים, ואפילו אינו רוצה לברך על טלית זו צריך גם כן לבדוק מחמת חשש ביטול מצות עשה של ציצית (שם).

הפרדת הציצית

יג. צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה קודם הברכה (שו"ע סי' ח ס"ז), והיינו להפריד כל חוט בפני עצמו שלא יהיו מסובכים אחד בחבירו, משום שהתורה קראה אלו החוטים 'ציצית' על שם שהם נפרדים זה מזה כמו שערות הראש שנפרדות זו מזו, כמ"ש ויקחני בציצית ראש (טור). והאר"י הק' נתן רמז בזה, כי 'ציצית' ראשי תיבות צ'דיק י'פריד צ'ציותיו ת'מיד.

שלא לבטל תפילה בציבור

יד. אם על ידי שיפריד ציציותיו יתבטל על ידי זה מלהתפלל בציבור כגון שהגיע מאוחר לתפילה, אין צריך לדקדק ולהפריד ציציותיו (מג"א). מפני שמדינא עיקר החיוב להפריד הציצית היא דוקא בזמן שיש תכלת, והיא כדי להפריד בין התכלת ללבן, אבל כהיום שאין לנו תכלת אינו חייב מעיקר הדין להפריד הציצית (ביה"ל), ויש חולקים שאפילו בזמנינו נמי איכא חיובא מעיקר הדין להפריד הציצית ולפי זה אין לברך על ציצית שהחוטם שלהן מסובכים (שם).

הפרדת ציצית בשבת

טו. אם מצא בשבת שציציותיו מסובכים לא יפריד הציצית בשבת, כיון שיש אומרים שהמפריד חוטי הציצית בשבת יש בו משום תולדות מלאכה, אפילו שיש פוסקים שסוברים שמותר לכתחילה להפרידים בשבת, מכל מקום שם ואל תעשה עדיף (כה"ח סקל"ד).

בדיקת הציצית

א. קודם שיברך יבדוק בחוטי הציצית אם הם כשרים ולא נפסק הציצית באופן שנפסל, כדי שלא יברך ברכה לבטלה (שו"ע סי' ט), וכן צריך לבדוק למעלה במקום נקב הטלית עד הקשירה משום שבמקום הקשירה פסול אפילו כשנפסק רק חוט אחד (מ"ב סקכ"א).

הלוש כמה טליתות

ב. אפילו הלוש כמה בגדים של ארבע כנפות עם ציצית חייב לבדוק בכל הבגדים בחוטי הציצית, אף דליכא חשש של ברכה לבטלה משום שכבר בדק טלית אחד, מכל מקום כיון דאפשר לבירור, ועוד כיון שחוטי הציצית דרכן לפסק על ידי דריסת הרגלים איכא חשש שילבש בגד של ארבע כנפות בלי ציצית (מ"ב סקכ"ב).

ג. אמנם אינו צריך לבדוק בכל הבגדים גם במקום נקב הקשירה, דרך בבגד שמברך עליו צריך לבדוק בנקב הקשירה, דכאן אנו סומכים על המג"א (סקי"א) שסובר שאין צריך כלל לבדוק במקום הנקב (ביה"ל).

ד. ולפי זה נמצא אדם נשוי שמברך הברכה על הטלית גדול אינו צריך לבדוק הטלית קטן במקום הנקב, אלא יבדוק חוטי הציצית בלבד, אלא שנכון לעיין ולבדוק קצת מפעם לפעם אפילו במקום הנקב, משום שרגיל להתקלקל שם, ובפרט לאותם האנשים שישנים עם אותו הטלית קטן שהולכים עם זה ביום (שם).

בדיקת הציצית בשבת

ה. אין חילוק בין שבת לחול בבדיקת הציצית, שאפילו בשבת צריך לעיין ולבדוק הציצית אם הם כשרים או לא (שם). אלא שבשבת יזהר מאוד שלא יהיה יחזק הקשר שלא יכשל ח"ו באיסור חטאת, ובפרט בציצית חדשים יש לזהר משום שהקשר התחתון שלהם עוד רפוי ואינו מתקיים כל כך.

ו. לכן הביה"ל בסי' י"ג (ד"ה קודם) כתב שנכון לבדוק הטלית לפני שבת, ולהכניסו מיד לתוך התיק שאז לא יצטרך לבדוק בשבת עכ"ל. אבל לאלו שנוהגים שלובשים טלית גם בליל שבת לא מרוויחים כלום מזה, מפני שבכל אופן יצטרכו לבדוק למחרתו ביום השבת, כיון שלבשו כבר את הטלית בליל שבת.

הסיח דעתו

ז. אם בדק הציצית באותו היום אינו צריך לבדוק פעם שנית, אפילו שהסיח דעתו כגון שפשט הטלית מעליו ואחר כך חזר ולבשן דיינו או שצריך לברך על הציצית פעם שנית, מכל מקום בדיקת הציצית אינו צריך כיון שכבר בדק באותו היום טלית זו ואמרין שבזמן מועט כזה אין רגיל להיפסק, ומעמידים אותו על חזקתו משום שהיו שלמים בבוקר כשבדקו (מ"ב סקכ"ב).

בדק אחר התפילה

ח. אם בדק הטלית אחר התפילה ומיד אחר כך הניחו בתיקו שלו, למחרתו כשמתעטף בו אין צריך לחזור ולבדוק (מ"ב שם), אך איכא מדקדקים שאף על פי שבדקו כשהוא הניחו

אכילת פת הבאה בכיסנין קודם הסעודה

את סעודת צפרא דשבתא סועד השבוע מאיר בבית אביו, לאחר התפילה כשעלה להוריו הגישו לו צלחת ובה מיני מזונות ועוגות משוכחות, לכבוד שבת קודש. מאיר קידש ואכל יותר מכזית מן המזונות. אך תיכף ומיד שב גם אביו מהתפילה, וכיון שראה ששעת חצות מתקרבת, מיהר לקדש ומיד לאחר מכן הכריז 'נטילת ידים לסעודה', כעת מסתפק מאיר האם קודם שיטול את ידיו לסעודה עליו לברך ברכת 'על המחיה', או שמא יפטרו העוגות בברכת המזון שבסוף הסעודה?

תשובה: במשנה ברורה (סי' קסח ס"ז): 'פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוכר, ויש אומרים שהיא עיסה שמעורב בו דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, ויש מפרשים שהוא פת שעושים אותם כעכים יבשים וכוססין אותם. והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכיסנין'.

היוצא מדבריו שיש מחלוקת מהו פת הבאה בכיסנין, ולפי כל שיטה שני דברים האחרים נחשבים לפת גמור, וכגון למאן דאמר שפת הבאה בכיסנין הוא פת עם מילוי, אז פת שנילוש בדבש נחשב לפת גמור ומברכין עליו המוציא.

ואם כן מי שאכל פת הבאה בכיסנין שהוא בעצם ספק המוציא ספק מזונות, ואחר כך רוצה לאכול סעודת פת נמצא בספק כי אולי מחוייב עכשיו בברכת המזון וכשיטול ידיו ויברך המוציא ואחר כך יברך ברכת המזון יפטור גם חיוב זה, או שמא מחוייב עכשיו בברכת מעין שלש וחייב לברך אותה. ומספק זה פסק הביאור הלכה (סי' קעו ד"ה בך על הפרפת) שלא יברך על המחיה ויסמוך על ברכת המזון שיברך לבסוף, דבדיעבד יוצא לכולי עלמא אפילו על פת כיסנין גמורה, וכמבואר בחדושי ר' עקיבא אייגר (סי' רח ס"ז), וטוב שיכון בעת ברכת המזון לפטור אותם.

ועיין עוד בשו"ת אור לציון (פ"ב ס"ז) שכתב, שבאופן שאוכל מזונות לפני הסעודה הוא נכנס לחשש שמא ברכת המזונות פוטרת את הלחם, ועל כן עדיף שיברך ברכה אחרונה על מיני המזונות לפני הסעודה. אך השער הציון (סימן קעו סק"ב) נראה שחולק על סברא זו, שכתב שהמברך בורא מיני מזונות על הפרפת אינו פוטר את הפת אפילו בדיעבד.

והגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך (הליכות שלמה תשרי פ"א הערה כ"ד) הורה שכאשר אכל מזונות אחר קידוש, אזי אם היה בדעתו בשעת אכילתו לאכול הסעודה מיד, לא יברך אף אם לבסוף נשתהה קצת עד הסעודה. אבל אם לא היה בדעתו לאכול מיד, אף אם אחר כך נמלך ורוצה ליטול לסעודה יברך תחילה מעין שלש.

אבל יש פתרון שיכול לפתור ספק זה, אם ימשיך לאכול פת הבאה בכיסנין באמצע הסעודה, שאז ודאי ברכת המזון יפטור את המעין שלש, וכמבואר במשנה ברורה (סי' קעו סק"ב) דמי שאוכל קודם נטילת ידים פירות ובדעתו לאכול גם בתוך הסעודה, ומכיון עכשיו לפטור גם מה שיאכל בתוך הסעודה, אם כן הוא הכל לצורך הסעודה ופטור מברכה אחרונה על הפירות. אך כל זה רק באם אוכל מאותו מין פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה, וכגון אם אכל פת שנילושה במי פירות שימשיך ויאכל ממין זה, מכיון שלפי השיטה שפת הבאה בכיסנין הוא פת שנילושה במי פירות, אז פת שכוססין אותה ברכתה המוציא, ואם כן לפני הסעודה היה מחוייב במעין שלש, לא מהני מידי כשאוכל בתוך הסעודה מין שודאי המוציא, ואינו נפטר מהספק [ובזמנינו אין חשש זה מכיון שרובא דרובא של המיני מזונות הם נילושים במי פירות ואם כן הם מאותו המין].

ואי אפשר להקשות לפי זה אם כן איך אפשר לברך מזונות על מין פת הבאה בכיסנין שנילושה במי פירות ואחר כך לאכול גם ממין שכוססין אותה, דיש לומר דהוי תרתי דסתרי שלא בבת אחת ולכן מקילין בזה, אבל כאן שהיה מחוייב בודאי במעין שלש ועכשיו אוכל בתוך הסעודה מין שספק מזונות וספק המוציא לא פתר את הספק בכלום, מכיון שעל הצד שהוא המוציא אינו המשך של פת הבאה בכיסנין שאכל קודם הסעודה.

ויש חולקים על כל זה וסוברים שאין מחלוקת בגדר פת הבאה בכיסנין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שהטעם שפת הבאה בכיסנין ברכתו מזונות ולא המוציא הוא כמו שכתב השולחן ערוך הרב (סי' קסח ס"ה) וזה לשונו: 'במה דברים אמורים בלחם גמור שדרך בני אדם לקבוע סעודתו עליו, אבל מיני לחמים שיתבאר לפנינו שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם עליהם אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון, רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש'. ולפי זה אין שום נפק'מ' במיני פת הבאה בכיסנין, ובספק הנ"ל יכול לאכול בתוך הסעודה אף מין אחר של פת הבאה בכיסנין ויוצא מכלל ספק.

העולה לדינא:

א. המקדש בשבת בבוקר על מיני מזונות ואין בדעתו לאכול את הסעודה מיד, אף אם לבסוף לא נשתהה פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיברך מעין שלש. ב. אם בדעתו לאכול מיד את הסעודה לא יברך אחריי דספק ברכות להקל. ג. לכתחילה כדי לפתור ספק זה יאכל בתוך הסעודה דבר שברכתו מזונות, ויצא מכלל ספק.

דעת השו"ע [נפל למשכב]:

והנה בשו"ע אמנם לא מובא מזה דבר, אבל אולי ניתן להוכיח קצת מדבריו כמאן ס"ל, דאיתא בשו"ע (או"ח סימן ריט ס"ח) לגבי חולה שצריך לברך הגומל, לדעת השו"ע בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולה של סכנה, ולדעת הרמ"א מברכים רק על חולי שיש בו סכנה, ובמשנ"ב (סי' כ"ד) כתב דאף לדעת השו"ע מ"מ דוקא כשעלה למטה אבל במיחוש בעלמא אינו מברך אף לדעה זו.

ויש לומר בזה, דאולי דעתם כדעת המהר"ל הנ"ל דכל עוד שלא נפל למשכב אינו בגדר חולה לענין ביקור חולים, ולכן גם כאן אף לדעת השו"ע שמברכים על חולי שאין בו סכנה עדיין צריך שיהא נפל למשכב.

חלה ג' ימים:

ומביאור הלכה (שם ד"ה גמון) יש קצת משמעות דלענין מצות ביקור חולים זה רק כשחלה ג' ימים, שהביאור הלכה מסתפק במה שכתב הט"ז שכשמוטל ג' ימים במטה צריך לברך, וכתב הבאה"ל שמה שכתב הט"ז מובא באמת לגבי ביקור חולים שהרחוקים מותרים לבקר רק אחרי ג' ימים, ואין זה ענין לדברי הרמ"א שקאי על חולה מסוכן, שבו ודאי אף בפחות מג' ימים חייב בברכה, ואם יש מקום לדברי הט"ז ממשך הבאה"ל זה דוקא לדעת השו"ע שמברך אפילו בחולה שאין בו סכנה, וע"ז אפשר לומר שדוקא כשחלה ג' ימים שאז צריך לבקשת רחמים, עכ"ד. קצת נראה מתוך דבריו שיתכן שאף לדעת המחבר אינו נחשב לחולה לפני ג' ימים, שהרי אינו צריך אפי' לבקש רחמים וא"כ אזלא ליה חד מעיקרי הטעמים של המצוה, ואולי אין בזה מצוה לדעת הבאה"ל. והגם שיש לחלק הרבה בין הדינים של ברכת הגומל לבין דיני ביקור חולים אמנם קצת ראי' יש כאן שלא נקרא חולה אא"כ נפל למשכב.

מיחוש בעלמא:

שוב ראיתי בברכי יוסף להחיד"א (בסימן של ס"ד) שיש שם משמעות מדבריו שאף על מחוש בעלמא יש מצוות ביקור חולים עיי"ש.

לחזקו אחר שהבריא:

שוב מצאתי בשלמי נדרים (על מסכת נדרים בסוגיא שם), שכתב שחולה לאחר ששלפתו חמה עדיין אינו בריא גמור ויש לשומרו שלא יחזור לחלו (וכעין זה תוס' חולין טו:), ומדבריו יוצא חידוש שגם לאחר שנתרפא אם היא עדיין חלוש המזג ויש לשומרו שלא יחזור לחלו עדיין ניתן לקיים בו מצוות ביקור חולים. כעין זה איתא בדרשות כתב סופר (דרשות לח"ק) שלחזק גופו של חולה לאחר שהבריא כבר כדי שלא יחזור לחלו זהו ג"כ מצות ביקור חולים.

העולה לדינא:

אף בחולה שאין בו סכנה יש בו מצוות ביקור חולים, אם חלה כל גופו ונפל למשכב [אם נפל למשכב ג' ימים לכו"ע, ואף בפחות מג' ימים לדעת רוב פוסקים (שאינם מציינים לדעת הט"ז) יש בו מצוות ביקור חולים].

וכן שחלה והבריא ועדיין חלוש קצת ג"כ שפיר דמי שיש בו עדיין מצוות ביקור [כי לא מצאנו מי שיחלוק במפורש על מה שנראה מתוס' (חולין טו:)].

אבל כשלא נפל למשכב אלא שחלה וכואב לו מאוד מאבר אחד, בזה יש לנו מחלוקת לכאורה שלא הוכרעה, וקצת ראי' משו"ע ורמ"א שלא נקרא חולה לענין זה.

